

Tutkijan kuva kohteesta: metodologisia näkökohtia

1. Kuva ja tutkimus

Jean Baudrillardin (1983, 1–2) mukaan todellisuus muovautuu merkeistä, merkityksistä ja symbolisista kuvista, joiden käytössä voi erottaa neljä vaihetta: 1. kuva heijastaa todellisuutta; 2. kuva naamioi ja vääristää todellisuutta; 3. kuva naamioi todellisuuden poissaoloa; 4. kuvalla ei ole mitään suhdetta mihinkään todellisuuteen. Hänen mukaansa kuvat siis voisivat myös vääristää ja muuttaa kohdettaan. Tämä aineellistuu pohdittaessa, missä määrin valokuva on todellisuuden **ikoni**. Joissakin tapauksissa kuvasta voi tulla **simulacrum**, jäljitelmä ilman kohdetta tai hämäävä valekuva, jonka tehtävänä on peittää todellisen kohteen mahdollinen puuttuminen. Tutkijan kuvaa kohteesta voi verrata valokuvaan sen ottohetkellä. Se on valintaa alusta loppuun: kohde, kuvakulma, valaistuksen tapa sekä yksilön ja yhteisön näkökulma. Se on osa jostakin. Se on tutkimusteeman ja tutkimusintressin välineellinen heijastuma. Se kertoo myös tutkijasta ja hänen taustastaan.

Kulttuurientutkija luo tutkimusprosessinsa kuluessa kohteestaan kuvan, jonka mahdollisuuksista voi soveltaen esittää seuraavat väitteet ja eettiset kysymykset:

1) Tutkijan kuva kohteesta välittää kuvattavaa todellisuutta, ja tutkimus heijastaa siten tutkimuksen intressiä. Mutta onko tutkimuksen intressi aina tutkimuskohteen kannalta relevantti (esim. tutkittavan vieraan kulttuurin kannalta)?

2) Tutkijan kuva kohteesta naamioi ja vääristää sitä, mitä aiottiin tutkia. Tutkija ei tiedosta kohteen todellisuuden poissaoloa vaan toimii hyvässä uskossa välittäen eri tavoin ja eri syistä vinoutuneen kuvan kohteesta. Vinoutumat voivat juontua tutkimuksen lähtökohdasta, joka voi olla kohteen kannalta toissijainen. Myös tutkimuksen välineet voivat olla ristiriidassa sen kanssa, mitä haluttiin tutkia, ja tutkija voi tulkita kohteen ainoastaan oman kulttuurinsa ja tietojärjestelmänsä kautta tutkittavien lähtökohdan kustannuksella. Jos tutkimusasetelma ei sisällä reseptiä, jonka mukaan sen oletetaan toimivan,

lukijan on vaikea rekonstruoida, saati toistaa sitä. Miten tutkija voi tietää, milloin hänen luomansa kuva kohteesta enemmän vääristää kuin kirkastaa kohteen todellisuutta?

3) Tutkijan kuva tutkimuskohteesta naamioi kohteen todellisuuden poissaoloa. Tämä merkitsee sitä, että tutkija tiedostaa tutkimuskohteensa todellisuuden poissaolon mutta naamioi tietoisesti tutkimuksensa edustamaan kohteen todellisuutta. Mitkä ovat tutkijan naamiot todellisuuden poissaolon abstrahoinnissa? Miten raportoida epäonnistuneesta tutkimuksesta? Milloin tutkijan naamiot ovat implisiittisiä, milloin eksplisiittisiä?

Todellisuus määrittyy moniksi eri tajunnoiksi, eri informanttien ja tutkijan tai tutkijoiden etnotodellisuuksiksi, kun tutkitaan yhteisöjä, ryhmiä, alakulttuureja ja yksilöitä näiden lähtökohdista tutkijan ja tutkittavien käsittein. Todellisuus merkitsee tässä yhteydessä myös lähes jäännöksettä osatodellisuutta siinä suhteessa, että tieteellinen tutkimus alusta alkaen rajautuu tiettyyn erityiskohteeseen.

2. Tutkijan suodattimet ja suodattunut kuva

Carsten Bregenhøj (1984, 249–281) kartoittaa folkloristisen tutkimuksen suodattimia artikkelissaan, joka keskittyy kuvaamaan, mitä tutkijan aineistoille tapahtuu eri vaiheissa ennen julkaisuksi pääymistä. Suodatin on oivallinen keino tarkastella tutkijan luomaa kuvaa kohteesta prosessuaalisesti, muovaavathan tutkimusprosessin vaiheet tutkittavan todellisuuden. Ne valavat ruohonjuuritason ja siihen liittyvän tiedonintressin yhä uudestaan erilaiseen muotoon. Suodattimia Bregenhøj hahmottelee neljä.

Ensinnäkin aineiston keruu on valikoivaa, koska sitä rajaavat tutkimuksen perustavoitteet. Toiseksi aineiston arkistointi luokitteluineen ja lajitteluineen saattaa valikoidun aineiston käytölliseen muotoon, eikä se enää edusta ruohonjuuritason kokonaisvälöorien todellisuutta, koska jo tutkimuksen tavoitteet rajasivat osan kokonaisuudesta. Kolmanneksi, kun aineisto järjestelmällisesti ja tarkoitushakuisesti käsitellään suhteessa tiedon intressiin, siitä saattaa jälleen valikoitua yhä pienempi osa lopullisen tutkimuksen käyttöön; valinta terävöittää ja kaventaa valittua aineistokoostetta. Neljänneksi aineiston kuvaaminen ja analysointi julkaisua varten organisoivat aineiston tieteen perusoletuksin lukijan ulottuville (1984, 252–253).

Tutkijan luoma kuva tutkimuskohteesta voi edellisen perusteella eri syistä olla

- * tarkoituksenmukainen ja hyvin representoitu suhteessa tavoitteeseen;
- * tutkimusasetelmaltaan ja aineistoltaan kapea suhteessa kohteeseen;
- * toteutukseltaan yksipuolinen suhteessa ruohonjuuritason tuntemukseen;
- * epäolennainen ja hedelmätön tutkittavien ihmisten kannalta;

- * hämärä esim. tutkijan taustasitoumusten osalta suhteessa tutkimusasetelmaan;
- * ristiriitainen; esim. eri menetelmillä tuotetut tutkimusaineistot tuottavat erilaisia tuloksia;
- * harhaanjohtava tutkimuskohteen kielen ja kulttuurin kääntämisessä tieteen kieleen;
- * kuva voi perustua myös tutkijan ennako-oletuksiin, jotka voidaan todistaa oikeiksi tai vääriksi;
- * kuva voi perustua epäsymmetriseen tutkimusasetelmaan, jolloin tutkija on toiminut tiedon riistäjänä hyödyttääkseen tiedeyhteisöään ilman vastavuoroisuutta.

Ilmiöiden merkityksellistämisen näkökulmasta tutkimus on tiettyä metodologiaa, metodeja ja tekniikoita käyttäen tuotettu kuva siitä, mitä ilmoitettiin tutkittavan. Tutkimus ei siten heijasta etnotodellisuutta, vaan kyseessä on tutkijan valitsema todellisuus mielekkääksi perustellusta teemasta ja sen ratkaisuehdotus (ks. merkityksellistämisen semantiikasta Fiske 1992, 112–131). Tutkijan ammattityö on siten tutkimuskohteen merkityksellistämistä tieteenalan sisäisten perusoletusten ja tutkijan persoonallisen teorian suhdejärjestelmässä. Merkityksellistäminen tapahtuu kulloisellekin tutkimuskäytännölle ja tieteen koulukunnan viestintäkäytännölle ominaisten tapojen, oletusten ja sääntöjen mukaan. Tieteen koodit ovat mielivaltaisuudestaan huolimatta luonnollisia ja itsestään selviä, aikansa, paikkansa ja tuottajiensa näköisiä.

Esimerkit valottavat asiaa. Lauri Honko ja Juha Pentikäinen (1975) luettelevat kuusi tieteen perusnäkemystä kulttuurista: kulttuurin kehitysteoria, kulttuurin leviämisteoria, historiallis-kriittinen näkemys, kulttuurin funktioiteoria, kulttuurin hahmoteoria ja strukturalismi; ne voi nähdä osina kulttuuria tutkivien kilpailevien tutkimusohjelmien perusoletuksista. Folkloristiikassa Lauri Honko erottelee metodologisen erillaisuuden perusteella kuusi paradigmaa, joilla kullakin on omat premissinsä ja mallinsa ratkaista tutkimusongelma: maantieteellis-historiallinen metodologia, komparatismi ja kehityksen paradigma, perinnelajiteoria, strukturalismi, performanssianalyysi ja perinne-ekologinen säännöstö. Näiden viitekehyksestä on eri aikoina syntynyt tutkijoiden merkityksellistämisiä todellisuuksia. Neljää ensimmäistä Honko luonnehtii tekstiorientoituneiksi, kahta viimeistä kontekstiorientoituneiksi paradigmoiksi (Honko 1980, 19–36; 1981, 5–54). Kansatieteeseen liittyvinä suurteorioina Jukka Pennanen (1985, 28–40) tarkastelee evolutionismia, systeemiteoriaa ja strukturalismia. Hallitsevat kulttuuriset paradigmat (Lehtipuro 1980, 7) vaikuttavat kulloisiinkin tieteen koodeihin ja merkityksellistämisprosesseihin.

Kulttuurientutkimuksen eri aloilla on rinnakkain käsitelty myös saman yleisemmän näkemyksen variaatioita. Evolutionismi on siitä hyvä esimerkki. Sitä on näet sovellettu mm. tieteen historiaan (ks. Niiniluoto 1984: luku 11), tekniikan historiaan (Elster 1983), esineelliseen kansatieteeseen (Adolf Bastian 1860-luvulla), kansanrunoustieteeseen (Julius Krohn 1870-luvulla; vrt. Leh-

tipuro 1980) ja kielihistoriaan (August Schleicherin sukupuuteoria 1860-luvulla). (Niiniluoto 1985, 13.)

Tutkimuskohteen tulkinta on aktiivinen prosessi. Tutkija tulkitsee valitsemastaan aineistosta merkityksiä, joita aineiston osat hänen esiymmärryksensä ja tutkimuskohteen lähtökohdista edustavat. Tulkitseminen on uloskoodausta: esim. perinteentutkija koodaa aivoistaan kenttätyön problematiikkaa, kuten Lauri Honko (1992, 123–137) dialogista kenttätyöprosessia artikkelissaan: tutkimuksen ruohonjuuritaso siirtyy vastavuoroisena video- ja audionauhoihin, niistä kovalevyyn ja paperille. Tämä on ensimmäinen purku.

3. Tutkimuksen tulkinnasta

Toinen purku tapahtuu, kun vastaanottaja lukee valmiin tutkimuksen. Ovathan tutkija ja lukija tutkimuskohteeseen nähden varsin eri asemissa. Samastakin tutkimuksesta syntyy poikkeavia mielipiteitä, vaikka tulkinta ei olisikaan mielivaltaista.

Tutkijan julkaisulleen antama otsikkokin voi suunnata ajatuksia vastaanottajan odotusten vastaisesti. Perinne- ja uskontoantropologisesti orientoitunut Juha Pentikäinen otsikoi yksilömonografiansa v. 1971 ”Marina Takalon uskonnoksi”, alaotsikkona ”Uskontoantropologinen tutkimus”. Vasta kirjan luettuaan tietää, ettei kysymyksessä ole pelkästään kuva informantin uskonnosta, vaan laveammin avaininformantin suullisesta perinnerepertoaarista ja vienankarjalaisesta maailmankuvasta. Englanninkieliseen versioon tutkija täsmensi otsikon ”Oral Repertoire and World View”; alaotsikkonakaan ei ole enää uskonto, vaan täsmällisemmin ”An anthropological study of Marina Takalo’s life history”. Se vastaa paremmin sisällön pyrkimystä yksilön elämänhistorian kokonaiskuvaan antropologisesta viitekehyksestä tarkasteltuna.

Eri alojen tutkimukset edellyttävät erilaisia kulttuurisesti opittuja taitoja ja tiedon merkityksellistämisyjärjestelmiä. Emme pysty seuraamaan semioottista tieteellistä keskustelua, ellemmme hallitse yleisen merkkitieteen viitekehystä. Se on tulkitsevan seuraamisen välttämätön edellytys. Emme pysty ymmärtämään 1990-luvun suomalaista tv-viihdettä, ellemmme tunne suomalaisen viihteen senhetkisiä perusoletuksia ja vallitsevia tulkintoja. Käytännössä jokaisessa osa- tai alakulttuurissa on olemassa hallitseva lukutapa. Saman paradigman tutkijakollegoilla on omansa, eri paradigman kollegoilla omansa, ulko- ja kotimaisten tieteen harrastajilla ja tieteistä kiinnostumattomilla omansa.

Samoin kuin viestinnän tutkijalla on kulttuurinen suotimensa valita ja tuottaa sanomia *toisesta* kulttuuritodellisuudesta (Stevenson – Cole 1984, 7–8), myös antropologilla, etnologilla, folkloristilla, kielitieteilijällä ja uskontotieteilijällä on tieteensä tutkimuksellinen suodattimisto, jolla hän tulkitsee vierasta kulttuuritodellisuutta ja siitä abstrahoitua tieteellistä tekstiä.

4. Tiedonhankintatapojen vaikutus tutkimukseen: monivälineisyydestä

Jos hyväksytään tutkimuksen selektiivisyyden tarpeellisuus ja lisäksi se, että tutkimusta kuitenkin on tehtävä ja tehdään, koska toiseudesta ja itsestään voi saada tietoa vain vahvan perustutkimuksen kautta, on tarkastelu kohdistettava lähdekriittisesti niihin välineisiin, jotka valikoituvat käytettäväksi, kun muodostetaan tutkimuskuvaa kohteesta.

Tulkinnan lähilinsseiksi käsitän menetöt ja tekniikat, joiden avulla kuva tutkimuskohteesta muotoutuu aivan tietyn näköiseksi, kun taas kaukolinssinä toimii tutkijan tieteenalan perusolettamusten järjestelmä eli metateoria sekä hänen persoonalliset aiheen, välineiden ja näkökulmien valintansa yhdessä tutkimusintressin kanssa. Menetelmien ja tekniikoiden valinta edellyttää tutkijalta esiymmärrystä ja operationaalisia suodattimia. Tarkoitin suunnittelua, esitutkimusta ja olemassa olevan tiedon läpikäymistä.

Tutkimuskohteen valinta on tutkimuksen ensimmäinen ulkoinen rajaus. Kulttuurientutkijat ovat suunnanneet intressinsä aivan tiettyihin kulttuureihin toisten kustannuksella. Tiedämme joistakin kulttuureista, mutta emme tiedä toisista siksi, että kulttuurien tutkijaklassikot eri aikoina ja eri paikoissa sautuivat menemään juuri tiettyjen heimojen ja yhteisöjen luo. Tutkimuksen intressit kohdentuivat vaihtelevista syistä tietyille alueille, tiettyihin heimoihin, osakulttuureihin, erityisilmiöihin. Meidän on annettu uskoa, että suomalaisessa kansankulttuurissa ja kulttuuriipiirissä on ollut erityisen tärkeää ja olennaista keskittyä aivan tiettyihin tutkimusteemoihin. Siten tutkijoiden antamaan kuvaan ovat aikojen, paikkojen ja tieteenperinteiden vaihtuessa vaikuttaneet muuttuvat kiinnostuksen kohteet, perustutkimuksen tekemisen tavat suhteessa aineistotyyppisiin ynnä aineistojen keruu- ja dokumentointitapoihin sekä tutkimuksen ulkoisen ja sisäisen lähdekritiikin ilmaisutapojen kulloisetkin vaihtelut.

Kun käyttää useita tiedonhankinnan tapoja, saa varautua ristiriitaisiin kuviin tutkimuskohteesta ja siitä seuraavaan lähdekritiikkiin. Länsi-Suomen rukoilevaisuuden (1978) tutkimuksessani käytin useita tiedonhankintatapoja, mikä lienee persoonallisen teoriani aiheuttamaa: osallistuvaa havainnointia, nauha- ja valokuvadokumentaatiota, vapaata keskustelua, teemahaastattelua, strukturoitua kyselyä, persoonallisuuden tutkimuksen testimenetelmiä ja grafologista analyysia. Koostamani noin 300 nauhatunnin autenttinen aineisto 1960–70-luvuilta osoitti, että rukoilevaisseuroissa päättövirsistä lukuun ottamatta veisattiin muita kuin informanttien haastatteluissa mainitsemia virsiä.

Haastattelu- ja havainnointitiedostojen välillä vallitsi ristiriita esimerkiksi faktisesti seuroissa eniten veisattujen ja eniten veisatuiksi uskottujen laulujen välillä. Sisäryhmäinformanttien mukaan rukoilevaisseuroissa käytettäisiin veisuukirjojen lauluista 66 %:a ahkerasti. Havainnointiaineisto osoitti kuitenkin, että samanaikaisaineiston seuroissa vain n. 38 % lauluista oli käytössä.

Seuraveisuun käyttöperinne osoittautui kapeaksi verrattuna kirjalliseen perinnevarastoon: rukoilevaisilla Halullisten Sielujen Hengellisiin Lauluihin (1790) ja Siionin Virsiin (1790) sekä Vanhaan virsikirjaan (1701). Eroa voi selittää osittain paikallisilla lauluperinne-eroilla, muttei kokonaan. Sooloveisuuteen mahaastattelut voivat heijastaa myös haastateltavien persoonallisia mieltymyksiä, erityisesti laulujen sanojen tasolla.

Lähdekriittisesti avainasemassa on tutkijan tiedonintressi: jos tutkii käyttöperinteitä, osallistuva tutkimus on paras menetelmä. Jos tiedon intressinä on perinteenkannattajien tajunnan todellisuus ja käsitykset perinteensä käytöstä ja asemasta, silloin oivallista on mennä kysymään asiaa kohteilta; siihen haastattelut ja vapaan listauksen menetelmä tarjoavat hyvän keinon. Lähdekritiikin kannalta yhden menetelmän käyttäjällä on pulmanaan yksipuolisen tiedon ongelma; useampien menetelmien käyttäjä painiskelee ristiriitaisen tiedon viidakossa. Tiedonhankintamenetelmien yhdistely takaa, että tulosten yksipuolistumia voidaan pienentää ja vertailevaa näkökulmaa laventaa useamman menetelmän valinnalla. Olemassa olevan tiedon lisäksi uuden tiedon hankinnan menetelmät määrittävät, millainen kuva kohteesta syntyy. Menetelmät taas valikoituvat tutkimuksen tavoitteiden perusteella.

5. Tiedon aukollisuudesta kuvan aukollisuuteen

Monivälinetutkimuksessa saa varautua heterogeeniseen kuvaan ristiriitaisen tiedon perusteella: halutun tiedon lisäksi virheelliseen tai väärään tietoon, irrelevanttiin tietoon, osittaiseen tietoon ja myös ei-tietoon tutkimusasetelman suhteen. Osittaiseen tietoon ja riittämättömin pohjatiedoin valittuun testiin törmäsin suorituttaessani maallikkosaarnaajille psykologisia testejä Länsi-Suomessa. Olin mukana testitilanteissa yhteyden luojana ja nauhoittajana. Psykologi suoritti kohteille seuraavat kolme testiä, joihin päädyin yhdessä psykologin kanssa tutkimusasetelmasta ja saarnojen erittelystä nousseiden kysymysten nojalla: Rorschachin mustetahrasteesti, Wechsler Adult Intelligence Scale -älykyys- ja persoonallisuustesti sekä projektiivinen Object Relations Technique -persoonallisuustesti. Informanteille olin tätä ennen tehnyt useita elämänhistoriallisia ja muun muassa uskonnollisuutta, kirjallisuuden käyttöä ja yhteiskunnallisten asioiden seuraamista koskevia haastatteluja.

Erään saarnaajan testitilanteesta paljastui kuitenkin empiirisesti, että ennalta tuntemisen ja useankaan life history -haastattelun jälkeen ei saada kuin osittaitietoa elämänsaaren konkreettisista ongelmavaiheista. Psykologin ryhtyessä suorittamaan saarnaajalle Ro:ta näyttämällä ensimmäistä mustetahrakuvaa ja antamalla verbaalisen instruktioinformantti nousi ylös, siirtyi huoneesta viereiseen ja tokaisi: ”Jaa nuo on niitä kun tehdään noille hulluille.” Vasta nyt kävi ilmi, että informantti oli tietyssä elämänsaaren vaiheessa ollut päänsä-

ryn takia hoidettavana mielisairaalassa, missä hänelle oli tehty kyseinen testi, ja että hän halusi unohtaa tuon nöyryyttäväksi kokemansa ajan. Vasta tämä testitilanne paljasti yhden elämänvaiheen tuskallisuuden, henkisen paineen, jota informantti edelleen koki sairaalaperiodin vuoksi. Ro:n valinta ylipäänsä testiksi oli virhe. Se olisi voitu välttää, jos tarpeellinen taustatieto olisi ollut käytettävissä. Testi epäonnistui tältä osin. Muut testit paikkasivat vain osittain epäonnistumista. Testauksen jatkotilanteessa kesti kauan, ennen kuin luonteeltaan puheliaan informantin vastausmotivaatio saatiin syntymään uudelleen. Oliko eettisesti oikein jatkaa testausta, mietitytti pitkään tilanteen jälkeen.

Tutkijantyöhön kuuluu julkaiseminen. Tutkijanoviisille erityisen tärkeää on pätevytyminen. Tutkimuksesta voi joutua julkaisemaan vesitetyn version, jos tutkimustulokset ovat tulenarkoja, loukkaavat kohdeyhteisöä tai rikkovat intimitteettiä, eikä esimerkiksi taloudellisista syistä ole mahdollista julkaista tutkimusta muullakaan kielellä. Kun tutkimustuloksia joutuu salaamaan tai kiertämään eettisten syiden ja tutkimuskohteen loukkaamattomuuden takia, pettymys tehdyn työn ja lopputuloksen näytön välisestä erosta on karvas. Tämä koskee erityisesti väitöskirjatyötä, joka on initioiva opinnäyte ja joka arvioidaan erityisellä. Samalla tajuaa jotakin siitä valtaisasta ongelmakentästä, joka vallitsee huipputeknologian, ydinvoiman, sota- ja avaruusteollisuuden sekä kokeellisen lääketieteellisuuden mullistavien innovaatioiden etiikka- ja moraaliviidakossa suhteessa tutkimuksen tilaajaan, rahoittajiin, tutkimuksen tekijöihin, käyttäjään, tutkimuskohteisiin, kilpailijoihin ja muihin eturyhmiin. Tulenarasta globaalista ongelmasta annettava tutkimuksen kuva riippuu myös maksajasta ja tämän päämääristä. Kuva tehdään usein sellaiseksi, että se tyydyttää tutkimuksen tilaajaa ja taustayhteisöä.

Tutkijan ja tutkittavan puhetapa, kielenkäyttö, pukeutuminen, käytös, ihonväri, ikä ja sukupuoli ovat lahjomattomia kulttuurisia merkittäjiä, tutkimuksen merkityksellistäjiä, tietynlaiseen kuvaan ohjaajia, kun harjoitetaan empiiristä tutkimusta. Toiset näistä ovat staattisia asioita, joille ei voi mitään, esim. ihonväri, sukupuoli, ikä, pukeutuminen; toiset ovat dynaamisia, tilanteisesti vaihtelevia, esim. puhetapa ja kielenkäyttö. Kulttuurientutkijalle ne ovat yhteisiä, tutkimukseen olennaisesti vaikuttavia tekijöitä. Tabula rasa -asetelmas- ta ei kulttuurientutkimusta voida harjoittaa. Itseanalyysia ja itsetiedostusta sen sijaan voi ja tulisi harjoittaa niin kvalitatiivisessa kuin kvantitatiivisessäkin kulttuurientutkimuksessa. Näiden ansiosta kuva tutkimuskohteesta voi tarkentua.

6. Sisäinen lähdekritiikki ja kuvan luotettavuus

Kulttuurientutkimuksen punninnassa merkittävää on tutkimuksen sisäinen lähdekritiikki, jonka avulla pyritään arvioimaan, miten hyvin tutkija tuntee ai-

heen ja on perehtynyt kenttäänsä: onko kirjoittaja mahdollisesti vääristellyt totuutta? Robert Redfieldin ja Oscar Lewisin ristiriitaiset tutkimustulokset samasta kohteesta, meksikolaisesta Tepoztlánin kylästä ovat antropologian klassisia esimerkkejä.

Tutkimuksen replikoitavuus eli kerrattavuus on sitä, että lukija pystyy eläytymään tutkijan abstrahoimaan kuvaan, ensimmäiseen purkuun siten, että hän kykenee mielessään ymmärtämään tutkijan suorittamia valintoja, vaikkei itse varmaankaan olisi samalla tavoin tehnyt. Kaksi tutkijaa tuskin tekisivät samanlaista tutkimusta, vaikka aihe, perusoletukset ja välineet olisivat samoja. Tutkijajayksilöiden väliset persoonalliset erot takaavat tutkimuksen muunteleisuuden samassakin tieteenparadigmassa ja tutkimushankkeessa.

Sisältävätkö ja mittaavatko tieteelliset havainnonteot todella sitä informaatiota, jota niiden arvellaan mittaavan? Kysymys koskee tiedon validiteettia. Ovatko tieteelliset havainnonteot toistettavissa tai intersubjektiiivisesti kerrattavissa tai jäljiteltävissä? Kysymys on reliabiliteetista. Ovelta ovelle tapahtuvalla arkaluonteisten asioiden kyselyllä voi olla alhainen validiteetti mutta korkea reliabiliteetti. Redfieldin ja Lewisin kiista sisälsi nämä ongelmat: kummankin tutkimuksen validiteetti oli suhteellisen korkea, reliabiliteetti taas ei. Kvantifioinnin lisäksi vähintään yhtä suuri merkitys on lähdekritiikillä, karkeismateriaalin arkistotaltioinnilla ja tutkimusprosessia valottavilla raporteilla. Replikoitavuus ei kulttuuritutkimuksessa ole tutkimuksen toistamista – kyseessä ei ole uusi tutkimus tai tutkimuksen toisto – vaan tehdyn tutkimuksen tarkistava läpikäynti toisen silmin samaa alkuperäismateriaalia käyttäen.

Sisäisen lähdekritiikin tekijät, jotka mahdollisesti vaikuttavat tutkimuksesta saatavaan kuvaan, voi jakaa neljään pääryhmään. Ensimmäisenä ryhmänä ovat näkemykset siitä, minkälaisia teorioita, metodeja ja tekniikoita aiheen tutkimiseen olisi sovellettava. Kyseessä ovat mm. tieteen paradigmaattiset näkemuserot. Toisena ovat tutkijan henkilökohtaiset, aihetta kohtaan tuntemat anti- ja sympatiat sekä tutkimuksen motivaatio. Kolmannen ryhmän muodostavat erilaiset yksilölliset ja ryhmäkatsomukset, kuten uskonnolliset, poliittiset tai muut maailmankatsomukselliset ideologiat (yksilöllinen maailmankuva). Neljäntenä ryhmänä ovat tutkijoiden poikkeavat henkilökohtaiset näkemykset maailmasta, ihmisestä ja itsestään, elämäkokemus ja kokemukset tutkijana.

7. Tutkimustulokset ja toiseus

Tutkija ei tutkimustilanteessakaan voi irrottautua kulttuurikontekstistaan eikä unohtaa sitä tapaa, jolla hänet on ohjattu tarkastelemaan maailmaa, sillä äidinkieli on hänet siihen vihkinnyt. Amerikkalaisen lingvistin Edward Sapirin

ja tämän oppilaan Benjamin Lee Whorfin hypoteesi (1956) on tämän ongelman tunnetuin selitysyritys.

Hypoteesi sisältää oletuksen ensinnäkin siitä, että sama fyysinen ja sosiaalinen todellisuus voidaan jäsentää eri tavoin. Kukin kieli jaottelee todellisuuden omalla tavallaan ja toimii siten erilaisilla rakenteilla. Jokainen kieli ikuis-taa tietyn maailmankuvan. Toiseksi hypoteesi sisältää näkemyksen siitä, että ensi sijassa kieli määrää sen, miten ihminen ajattelee. Olemassa olevat maailman kielet ovat siten ne mallit, joihin ihmisen mieli voidaan puristaa. Missä tahansa on kielen välisiä eroja, siinä on myös ajattelun eroja. Kolmanneksi hypoteesiin liittyy piilevänä myös näkemys siitä, että eri kielten merkityso-pilliset järjestelmät vaihtelevat rajoituksitta. Eri kieliä puhuvat ihmiset elävät siis erilaisissa maailmoissa, koska synnyinkieli määrää ajatusmallit. (Sapirin ja Whorfin lingvistisen relatiivisuuden hypoteesista ks. esim. Serpell 1978, 59–63; kielestä ja maailmankuvasta suomeksi ks. Leino 1983, 190–208; 1987, 26–51; Envall – Knuutila – Manninen 1989.)

Tutkimuskohteen, maantieteellisen alueen, metodologian ja metodien suhteen tutkijat ovat läpi paradigmojen historioiden suorittaneet todellisuuksien merkityksellistämistä sekä virittäneet tiedonintressejä ja ajattelumalleja. Mistä ei ole tietoa, sitä ei ole olemassa tai se on irrelevantti, koska se ei sisälly kulttuurin tietojärjestelmään tai tieteen kognitiiviseen intressipiiriin. Suhde on lähes samankaltainen kuin kielen ja kulttuurin välinen suhde. Kulttuurit merkityksellistävät niille eksistentiaalisen todellisuuden kielen kautta. Mitä kielessä ei ole, sitä ei ole kulttuurinkokijan mielessä, eikä Brocan poimimme näin ollen pysty tuottamaan kulttuurimme ulkopuolisia merkitysolioita. Meillä on yhdenlainen hylje ja tietynlainen lumi toisin kuin eskimoilla, muutama harvapiirteinen ruskea, muttei eri nimiä esim. erivärisille, eri-ikäisille, eri sukupuolta oleville ruskeille karjaeläimille kuten paimentolaiskulttuureissa on. Alamme vasta tutkimustyön vähitellen edistyessä tietää, että erirotuisen ja -kielisen ihmisen asuminen Suomessa ei ole elämyksellisesti, saati kokemuk-sellisesti samanlaista kuin suomalaisnatiivin. Miten värittyynyttä ja keiden suun-taan tuo tutkimus sitten on? Miten paljon erilaisen suomalaisihmisen todelli-suus pääsee kulttuurientutkimuksessa ylipäänsä esille? Miten lähelle erilai-nen suomalainen konkreettisesti pääsee asumaan natiivi-itseämme? Nämä ovat kysymyksiä, jotka valkenevat hyvin hitaasti suomalaisen homogeenisen kult-tuuriperinnön vahvuuden yli ja ohi. (Natiivisuomalaisen suhtautumisesta eri-laiseen suomalaiseen ks. esim. Jaakkola 1989; 1995.)

Äidinkielenensä lisäksi tutkija on initioitunut johonkin tieteen järjestelmään, joka saa aikaan toisenlaisen käsite- ja arvomaailman oman henkilökohtaisen taustan rinnalle. Kulttuuri- ja tieteentaustansa vuoksi antropologit saapuvat-kin uudelle kentälle kysymyksin, jotka esitetään yleensä implisiittisten kult-tuuristen ennakkokäsitysten muodossa; niiden dialogisointi tutkimuksessa on äärimmäisen vaikeaa. Antropologiassa vertaillaan edelleenkin yhteiskuntia

käsittein ja termein, joiden oletetaan olevan sovellettavissa moniin yhteiskuntiin, kulttuurien suurista eroista huolimatta. Inhimillistä käyttäytymistä ja ajattelua koskevien yleisten teorioiden kehitys näet riippuu siitä, kyetäänkö kuvausten vertailtavuutta parantamaan.

Antropologisista kenttätutkimuksista toiseus valottuu seuraavan esimerkin avulla, jossa antropologi joutuu aloittamaan tutustumisensa vieraaseen kulttuuriin omien, kulttuurisokin värittämiensä tunteidensa kautta. Esimerkki on Napoleon A. Chagnonin Yanomamö-intiaanitutkimuksesta Etelä-Amerikan eteläisestä Venezuelasta (1968):

Haukoin henkeäni katsoessani ylös ja nähdessäni edessäni tusinan verran tukevia, alastomia, löyhkääviä ja vastenmielisiä miehiä, jotka tuijottivat meitä viritettyjen jousipyssyjensä takaa! Heidän alahuulensa ja hampaittensa välissä oli valtavia vihreästä tupakasta tehtyjä malleja, jotka saivat heidät näyttämään entistäkin vastenmielisemmiltä. Tummanvihreä lima valui heidän nenistään. Olimme saapuneet kylään juuri, kun miehet olivat vetäneet neniinsä hallusinogeeniä, mikä sai heidän nenänsä vuotamaan limaa. Lima oli vihreän tupakan kyllästämiä ja intiaanit antoivat sen valua vapaasti. Seuraavaksi huomasin tusinan verran kiukkuisia, aliravittuja koiria, jotka näykkivät jalkojani ja kiertelivät ympärilläni ikäänkuin olisin niiden seuraava ateria. Jäin seisomaan paikalleni avuttomana ja pateettisena, muistiinpanolehtiä kädessäni. Sitten minuun iski lahoavien kasvien ja lian haju, joka teki minut melkein huonovointiseksi. Olin kauhuissani. Oliko tämä nyt muka tervetuliaistoivotus henkilölle, joka aikoi asua heidän kanssaan ja joka halusi oppia tuntemaan heidän elämäntapansa ja halusi tulla heidän ystäväkseen! (Käännös Kelles-Viitanen 1984, 63; Chagnon 1977, 5.)

Toiseus ei ole kulttuurien vertailevassa tutkimuksessa vain arkipäivän deskription tasolla. Ongelmia tarjoaa myös se, että metodeiltaan ja tekniikoiltaan moneen kertaan valikoitu aineisto puristetaan makrotason vertailukohteiksi: sukulaisuusjärjestelmiksi, poliittisiksi systeemeiksi, talousjärjestelmiksi, kielikunniksi, uskonnoiksi, elinkeinosysteemeiksi, asumistavoiksi, tapakulttuureiksi yms. G. P. Murdockin *Ethnographic Atlas* (1967) antaa vertailevan kuvan 862 kulttuurin taksonomiseen tarkasteluun. *Human Relations Area Files* (HRAF 1937) systemoi kulttuureja tuhansien nimikkeiden alle. Fenomenologinen luokittelu ei voi olla suuntaamatta kuvaa systeemeiksi, ainutkertaisen kulttuuripiirrejärjestelmien sijaan. Kokonaisia uniikkeja kulttuuritodellisuuksia organisoidaan kulttuuriantropologisessa tutkimuksessa järjestelmiksi ja luokitellaan tyypeiksi vertailtavuuden saavuttamiseksi.

Tutkimuksen antamaan kuvaan liittyy se perusongelma, että kulttuurinkokija ei jäsennä kulttuuriaan järjestelminä tai arkitodellisuutensa tiedostettuina käsiteloukkina. Kulttuurien vertailu edellyttää kuitenkin luokitus- ja käsitejärjestelmiä, joiden oletetun yhteismitallisuuden perusteella kulttuurivertailu ja voidaan tehdä. Erityisesti *cross-cultural research* on tällaista kulttuurienvälistä vertailevaa tutkimusta. Kun tutkimus perustuu tieteen systeemiin luokkiin, toiseen kieleenkin ehkä, se antaa tutkimuskohteen kannalta yleistävän kuvan, sillä tutkimus välitetään vastaanottajalle pääasiassa luonnollisen kielin keinoin siltäkin osin, mikä ei kulttuurissa laisinkaan ole kielellistä. Etnotieteellinen tutkimus, jossa operoidaan kulttuurin alkuperäiskäsittein, tekee oikeutta kulttuurin ainutkertaisuudelle mutta ei sellaisenaan mahdollista kult-

tuurien vertailua. Niinpä sekä kulttuurienvälistä, ulkopuolista (etic), että kulttuuriensisäistä näkökulmaa (emic) hyödynnetään kulttuuriantropologisessa tutkimuksessa lomittain yhtä aikaa sellaisen kuvan luomiseksi, jossa vertailtavuus taataan mutta kulttuurin ainutlaatuisuutta ei selitetä pois korkealla abstraktiotasolla, kohteelle vierain käsittein.

Ymmärtäminen käy kielen kautta. Vieraan kielen sanakirjallisten merkitysten osaaminen ei kuitenkaan päteväi vieraan kulttuurin tulkitsijaksi. Vieraan kulttuurin tulkinta mahdollistuu vasta, kun ajattelemmekin tällä kielellä ja kun tuon kulttuurin 70–80 % viestinnästä käsittävä oheiskielikin on sisäistetty äidinkiellisen kulttuurin rinnakkaisjärjestelmäksi. Pelkkä kaksikielisyys ei riitä; on oltava lisäksi kaksi- ja monikulttuurinen. Ymmärtämisen on esitetty sisältävän puhumisen tyyppejä vaiheita, mutta päinvastaisessa järjestyksessä. Ne ovat äänen ymmärtäminen, merkityksen ymmärtäminen ja älyllinen ymmärtäminen. Näiden lopputuloksena syntyy psyykinen elämys kohteen lähtökohdista. (Hansegård 1979, 31.) Tämä olisi siis jonkin tutkimuksen ymmärtämisen ihannekuva, ellei oteta lainkaan lukuun viestinnän laaja-alaisia esteitä eikä tutkijan ja kohteen poikkeavia maailmankuvia. Lisäksi ymmärtäminen ei ole niin yksinkertaista, että olisi kyse vain siitä, että *joko* ymmärretään *tai* ei ymmärretä. On useita erilaisia ymmärtämisen asteita, pinnallisesta syvästi persoonalliseen ymmärtämiseen. Kielen ja kulttuurin kytkennät ovat tähän voimakkaasti sidoksissa. Voidaan kysyä vaikkapa, ymmärtävätkö Suomeen avioituneet ulkomaalaiset aviopuolisoitaan ennen kuin ovat oppineet suomen kielen. Erik Wahlberg näet esitti, että Tornionjokilaaksossa ruotsia puhuvat ruotsalaiset oppivat tuntemaan suomea puhuvan suomalaisen aviopuolisonsa vasta opittuaan suomea (Hansegård 1979, 32). Vieraan kulttuuri-ilmiön tutkijan perusongelma on juuri oman ja toisen toiseuden ymmärtäminen ja tulkinta entistä tietoisemmin.

Naiivi itsereflektio tai kriittinen itseruskinta tutkimuksessa on pidettävä erillään kriittisestä itsereflektiosta. Jos välimatka *toiseen* on maantieteellisesti, ajallisesti tai sosiaalisesti suuri, tutkimuskohteen kollektivisointia ja epäpersonointia tapahtuu helposti; tästä kirjoittaa esimerkiksi George Marcus Yhdysvaltojen perhedynastioita koskevien tutkimustensa yhteydessä (Marcus 1992, 93). Vaikka kenttätyön kohteet ovatkin autonomisia yksilöitä ja yhteisöjä kentällä, työpöydällä ne puretaan helposti *toiseksi*. Itselle etäisen tutkimuskohteen *toisella* ei näin lopulta olekaan kompleksista, ainutkertaista *itseä*, kuten tutkijalla aina on omasta itsestään. Sillä on vain kulttuurinsa muuttujineen. Kuva *toisesta* on tutkijan kulttuuriin nähden muotoutunut siten yksinkertaistetuksi ja yleistettävissä olevaksi.

Melford E. Spiro huomauttaakin, että antropologisessa tutkimuksessa kulttuurimalli eli abstrahoitu *toinen* ja empiria eli konkreettinen *toinen* erottautuvat varsin epämääräisesti. Hän erittelee *itsen* (*selfin*) moniyymmärteisyyttä antropologiassa. Se voi tarkoittaa yksilöä biologisine, psykologisine, sosiaali-

sine ja kulttuurisine ominaisuuksineen. Se voi merkitä kulttuurin määrittelemää yksilöä tai kulttuurin määrittämää psyykkistä entiteettiä (*pure ego, transcendental ego, soul*) tai kokonaisuutta, jonka keskuksena on yksilö itse tunteineen ja havaintoineen. Sillä on voitu tarkoittaa myös persoonallisuutta tai tietoisuutta itsestä tai tunnetta omasta itsestä tai itseä sellaisena kuin se ilmenee henkilölle hänen itseilmaisussaan. (Spiro 1993, 114.) Spiron kritiikki kohdistuikin tutkimuksiin, joissa kulttuurin määrittelemää *itseä*, kulttuurimallia, ei eroteta empiirisestä *itsestä*. Erityisen kärkevästi hän arvostelee Clifford Geertzin väitettä länsimaisen *itse*-käsitteen erikoislaatuisuudesta (*peculiar*) muiden kulttuurien *itse*-käsitteeseen verrattuna (Spiro 1993, 117).

8. Sisäpuolisen ja ulkopuolisen dilemma

Tutkimuksen suotimia ovat myös tutkijan taustatekijät, hänen eettiset ja ideologiset sitoumuksensa ja persoonalliset ominaisuutensa. Ne ovat tekijöitä, joista harvemmin kerrotaan tutkimuksissa, koska ne ovat tiedostamattomia tai vaikeita ja koska niiden on katsottu jopa alentavan luotettavan, objektiiviseksi nimitetyn tutkimuksen ideaalia. Antropologisen tutkimuksen ihanteena on pidetty kohteen tutkimista sen omista lähtökohdista. Normatiivisen eettisen relativismin mukaan eri kulttuureita ei voi arvottaa minkään riippumattomien kriteerien pohjalta; erilaisia arvokäsityksiä ei voida asettaa järjestykseen, koska ei ole olemassa perusteita, joiden nojalla voitaisiin määritellä, onko jokin käsitys oikeampi, väärempi, parempi vai huonompi kuin jokin toinen. Normatiivinen kognitiivinen relativismi taas olettaa, että käsitykset maailmasta todellakin ovat pohjimmiltaan erilaisia eikä niitä voida asettaa arvojärjestykseen. Ja kuitenkin antropologia tieteenä vaatii tiettyjen objektiivisten metodien käyttämistä. (Ks. Kamppinen – Revonsuo 1993, 229–242; myös Latvala 1994.) Vieraan kulttuurin sisäisen näkökulman merkityksellistäminen edellyttää pitkäkestoisia tutkimusjaksoja, asumista kentällä, kulttuurin kielen lisäksi sen sisäisen oheisviestintä- ja merkitysjärjestelmän hallitsemista, jotta kulttuurin sisäisen maailman tulkinta voisi mahdollistua.

Tutkijapersoonallisuuden etäännyttäminen tutkimusta kirjoitettaessa on ollut pitkään esim. suomalaisten kansallisten tieteiden tutkimusihanteena: periaatteena esim. 1940–50-luvuilla oli se, että tutkimuksen tikkaat karkeismateriaaleista keskiasteen teoriaksi tai yleiseksi teoriaksi ei saanut näkyä. Tutkimuksen ihanteena oli hyvin muodostunut lopputulos, ei se, millaisten operaatioiden kautta tulokseen oli päädytty. Persoonallisen ja epätieteellisen välille merkittiin yhtäläisyysmerkki, huolimatta siitä että ihmistieteistä kulttuurien tutkimuksessa ihminen arvoineen ja kulttuurisysteemeineen on tärkein tutkimuksen kokonaiskuvan tekijä lähdekriittisesti: hän on sekä sisäänkoodaaja että uloskoodaaja. Persoonallisen tietoteorian piilottaminen merkitsi varhem-

massa suomalaisessa kansallisessa tutkimuksessa objektiivisuuden taetta paremminkin kuin lähdekriittisyyden puutetta. Impressionistista, saati konfessionistista tutkimuksen purkua pidettiin epätieteellisenä, epäkiinnostavana, tieteelliseen tekstiin kuulumattomana realistisen tekstityypin hallitessa kulttuurientutkijoiden merkityksellistämää kulttuuritodellisuuksia. (Käsitteistä *realistinen, impressionistinen ja konfessionistinen tekstityyppi* tieteellisessä kirjoittamisessa puhuu John van Maanen 1988.)

Arvofilosofi Nicholas Rescherille (1988) tutkimuksen relativismi ei ole mahdollista, eikä välinpitämättömyys varsinkaan. Hän puhuu käsitteellisestä egosentrismista (conceptual egocentrism). (Ks. Kamppinen – Revonsuo 1993, 233.) Hänen mielestään yksilö on arvomaailmansa ja käsitteistönsä vanki, eikä hänellä ole muuta mahdollisuutta kuin pitää omia arvojaan parhaimpina. Rescher ei tosin pohdi sitä, tuleeko kaikkien muidenkin kulttuurien ja tutkijoiden pitää omia arvojaan parhaimpina. Jos näin tapahtuu, voidaan kysyä, millaisia käytännön seurauksia tällä on esim. maailmanpolitiikkaan tai pakolaiskysymyksiin. Jos hyväksymme sen, että kaikki ihmiset ovat egosentrisiä ja tutkijat intressikeskeisiä, kuten väijäämättä ovat, meidän on hyväksyttävä myös omistamme poikkeavat arvot ja ideologiat, omasta paradigmastamme poikkeava tutkimus tuloksineen emmekä saa pyrkiä muuttamaan tai väheksymään sitä.

Tärkein peruste, jolla relativismia on yritetty kumota, on vetoaminen riippumattoman todellisuuden olemassaoloon (monismi). Sen mukaan näennäinen kulttuurieroavuus voidaan selittää aina taustalla olevan kokonaisuuden avulla, siihen kuuluvaksi, mikä merkitsee, että erilaisuutta ei todellisuudessa ole olemassakaan. Erilaisuus on näennäistä. Matti Kamppisen ja Antti Revonsuon mielestä (1993, 232) malinowskilainen funktionalismi 1900-luvun alkupuolella edusti tällaista ajattelua johtaessaan eri kulttuureissa esiintyvien arvojen ja tapojen funktiot biologisista tarpeista. Riippumattoman todellisuuden oletettiin olevan inhimillisissä perus- ja johdetuissa tarpeissa.

Paljoa ei puhuta siitä, missä määrin tutkija ottaa huomioon omat etnosentriset tunteensa tutkiessaan omaa kulttuuriaan tai sen osaa. Antropologi James Spradleyn (1987, 237) mukaan tutkijan kuva oman kulttuurinsa toisenlaisen arvomaailman ihmisistä saattaa olla vielä jyrkemmin mustavalkoinen kuin se kuva, joka syntyy hänen tutkiessaan itselleen vierasta kulttuuria. Tämä mahdollistuu sen syysuhteen kautta, että oman kulttuurin tutkija saattaa kokea kulttuurinsa poliittisesti, ideologisesti tai seksuaalisesti valtaväestöstä poikkeavat ihmisryhmät itselleen tai edustamalleen maailmankuvulle uhkana – ja suhtautua näihin tiedostamattoman ennakkokuuloisesti. Vierasta kulttuuria tutkiessaan samat asiat voi kokea positiivisen eksoottisina.

Antropologi Clifford Geertz huomauttaakin relativismin näkökulmaa pohiessaan kahdesta antropologitutkijalle mahdollisesta näkökulmasta: *experience-near* tarkoittaa asioiden näkemistä tutkittavien näkökulmasta näiden

omien käsitteiden avulla. *Experience-distant* puolestaan tarkoittaa tulkintaa, jonka tutkija luo *experience-near* -pohjalta ja jossa hän käyttää oman kulttuurinsa tieteentieltä julkistaessaan tutkimustuloksiaan oman kulttuurinsa ja tiedeyhteisönsä piirissä. *Experience-near* yksistään ei riitä vieraita kulttuureita tutkittaessa, vaan Geertzin mukaan tarvitaan myös *experience-distant* -näkökulmaa. Sen käsitteet eivät ole tutkimuskohteelle tuttuja välttämättä lainkaan, mutta tämä näkökulma mahdollistaa sen, että sekä tutkija että hänen tiedeyhteisönsä pystyvät ymmärtämään erilaisten kulttuurien yhteiset symboliset muodot. (Psykoanalytikko Heinz Kohutin termejä alkuaan; Geertz 1983, 56–59.) Käsitepari vastaa Kenneth L. Pikein termejä *emic* 'kulttuurinsisäinen', *etic* 'kulttuurinulkoinen' (Pike 1954; vrt. myös Harris 1976, 329–350; Headland – Pike – Harris 1990).

Yhteiskuntatieteilijä Charles Taylor (1985, 123–125, 131) ehdottaakin, että tutkittavien tapaa kuvata itseään ei kannattaisi ottaa lainkaan huomioon, koska he ovat tutkimustilanteessa usein hämmentyneitä ja antavat tiedonintressin kannalta vääriä tietoja ristiriitaisten motivaatioiden takia. Tutkittavien kuvaa itsestään ei kannattaisi ainakaan ottaa liian vakavasti, esimerkiksi siten, ettei tutkija voisi kohdettaan lainkaan kritisoida tai kohdistaa informantin natiivintietoihin kritiikkiä. Taylorin mukaan tutkimuksen ei pitäisi yksiyksisesti tapahtua sen paremmin tutkittavien kuin tutkijankaan ehdoilla, vaan kielellä, jota Taylor kutsuu selkeän kontrastin kieleksi (the language of perspicuous contrast). Sillä hän tarkoittaa lähtökohtaa, jossa tutkittavien ja tutkijan käsitykset representoitaisiin tutkimuksessa selkeästi toisistaan poikkeavina vaihtoehtoina ja variaatioina. Tällainen näkökulma saattaisi tuoda esiin heikkouksia tai puutteita yhtä hyvin tutkittavassa natiiviyhteisössä kuin tutkijankin yhteisössä. Näin toteutuisi Taylorin periaate siitä, että ymmärtämistä ei voida erottaa kritiikistä eikä kritiikkiä itsekritiikistä. Käsitteet lähenee edellä mainittua Geertzin näkemystä, joskaan ei ole eksplisiittistä, millaisin ehdoin tutkija kulloinkin selkeän kontrastin kielen tutkimuksessaan representoi.

Tutkijan luoma kuva tutkimuskohteestaan on erityisen pulmallinen tapauksissa, joissa tutkitaan omaa kulttuuria. Suomalaisen kulttuurikäyttäytymisestä ja elämäntavasta on olemassa tutkimuksia, lähi- ja etäkuvia, historiallisia ja nyky-tietoa. Tutkimuksen on selvitetty, millainen suomalainen on seurassa, miten hän käyttäytyy humalassa, koska käy kirkossa, miten haluaa seksiä, kuinka viettää vapaa-aikaansa, mitä katsoo tv:stä, miten huristelee maantiellä, keitä pitää sankarina ja epäsanarina. Kiinnostuksesta ja tiedosta huolimatta emme silti välttämättä ymmärrä syvällisesti suomalaisuuden olemusta, elämäntapaa, kaupunki- ja nykykulttuuriamme, populaarikulttuuriamme, suomalaista humalaa, huumoriamme, seksikäyttäytymistämme, etelänmatkailuhulluuttamme, kahvinjuontihimoamme, kesämökkimaniaamme tai urheiluhulluuttamme. Vielä vähemmän pystymme selittämään niitä itsellemme tai muille. Nämä kansalliset tutkimusteemat voivat hyvässäkin natiivisuomalais-

tutkimuksessa jäädä ymmärtämättä, koska ne edustavat kulttuuritodellisuuden osaa kokonaisuudesta, joka ei nykytutkimuksessa ole edes ei-suomalaisen ulkopuolisen tutkijan helposti havainnoitavissa.

Kulttuurin kokonaiskuvakaan ei välttämättä ole osiensa summa, joten edellä mainitut tutkimuksen osa-alueet edustavat tutkijoittensa merkityksellistämää kuvaa oman kulttuurin ilmiöistä. Nykykulttuurin ilmiöiden tutkija painiskelee erityisesti ilmiökentän läheisyydestä johtuvan perspektiiviongelman kanssa. Oletus, että vieraan kulttuurin tutkiminen ulkopuolisena olisi helpompaa, yksinkertaisempaa tai harhattomampaa, ei päde kovin hyvin, sillä oman kulttuurin tutkija kohtaa ilmiökentän itsestäänselvyden. Hän olettaa annettuina oman kulttuurin ajattelutapoja, sääntöjä, normeja, sanktioita pystymättä kysymään niiden taustasidosten ja syy-yhteyksien perään. Kun metsä ei näy puilta, oman kulttuurin tutkija painiskelee sekä vinoutuneen että oletusarvoisesti hämärän tutkimuskuvan antamisen viidakossa.

E erityisen haavoittuvaa on antropologinen tutkimus alusta lähtien ollut suhteessa tutkijan omaan elämäkokemukseen tai sen puuttumiseen tai siihen, paljonko tutkijan oma tausta tai kokemattomuus ihmisenä vaikuttaa tutkimuksen näkökulmaan, olipa tutkimuskohteena oma tai vieras kulttuuri. Onko sitten olemassa antropologista tutkimusta, jossa tutkija olisi julkaissut tulokseensa, ettei lopultakaan saavuttanut tavoittamaansa tai ymmärtänyt tutkimuskohdettaan, tai joka olisi päätyntä raporttiin oman ja vieraan kulttuuri-ilmiön yhteismitattomuudesta, mikä olisi aiheuttanut totaalisen esteen vieraan ilmiön tulkinnalle? Tällaisia tutkimuksia ei ainakaan juuri ole julkaistu. Ernest Gellner ei epäile, ettei epäonnistumisiakin antropologian historiassa olisi, mutta toteaa, etteivät sellaiset päädy julkaisuiksi: ”Ehkä antropologian laitosten sanktiot ovat liian kovia. Ehkä antropologisista epäonnistumisista ei kirjoiteta, saati esim. kenttätyön epäonnistumisista raportoida. Tämä ei todista vielä, etteikö epäonnistumisia koskaan olisi tapahtunut; ja jos on, se ei välttämättä tarkoita, että epäonnistuminen aiheutui aineiston luoksepääsemättömyydestä, vastakohtana tutkijan vajavuus” (Gellner 1986, 86). Tiedeyhteisön reaktion pelko voi olla tutkijalle riittävä syy olla nostamatta epäonnistumistaan esille. Tutkimuskohteen ymmärtämisen puute voi näet johtua monista seikoista, joita tiedeyhteisö ei aina katsoisi myönteisesti, ellei tieteenparadigma erityisesti arvota juuri kokeellista empiiristä kulttuurientutkimusta. Ymmärtämättä jääminen voi johtua tutkijan ja tutkittavien kulttuurien yhteismitattomuudesta, tutkijan puutteellisesta tieteellisestä kokemuksesta (pelko itsensä nolaamisesta) ja tutkijan elämäkokemattomuudesta omassa kulttuurissaan ja itselle vieraissa kulttuureissa.

Poikkeus, jossa raportoidaan tutkijan epäonnistumisesta työssään, on Renato Rosaldon tutkimus *Culture and Truth: the Remaking of Social Analysis* (1989). Tutkija kertoo ymmärtäneensä tutkimiansa natiivien kuolemaan liittyviä tunteita vasta, kun hänen antropologivaimonsa kuoli yhteisessä kenttä-

työssä Filippiineillä. Tutkimuskohteena oli Ilongot-heimon pääkallonmetsästys, jonka natiivit selittivät keinoksi selviytyä läheisen ihmisen kuoleman aiheuttamasta raivosta ja surusta. Tutkija itse piti selitystä pitkään mahdollittomana ja hylkäsi sen (1989, 3–11). Kokemattomuus ihmisenä ja persoonallisella tasolla vaikeutti ilmiöiden ymmärtämistä tutkijana, kunnes vaimon kuolema mahdollisti sen, että hän oman todellisuutensa pohjalta hyväksyi natiivien antaman selityksen. Kirja ei ollutkaan siis raportti epäonnistumisesta, sillä alkuperäinen epäonnistumisen kokemus kääntyi (Rosaldon omasta mielestä) lopulta voitokkaaksi ymmärtämiseksi. Siksi hän kai saattoi alkuperäisestä epäonnistumisen kokemuksestaankin raportoida.

Enemmän ja tietoisesti tulisi niin antropologin, etnologin, folkloristin kuin uskontotieteilijänkin tutkimustyössään pohtia, paljonko hänen elämäkokemuksensa, sen runsaus, niukkuus tai puuttuminen, vaikuttaa tutkimuksen silmälaseihin, joiden läpi hän kohdetta katsoo tai on katsomatta. Kaksi pulmallista ääripäätä eivät voi olla vaikuttamatta tutkijan kuvaan kohteestaan, ennako-oletuksiin, motivaatioon, tulkintaan ja merkitysten antamiseen. Yhtäältä voidaan kysyä, pitäisikö lainkaan tutkia itselle vieraita elämänalueita. Mitä ymmärtäminen perimmältään on: kaiken hyväksymistäkö, empaattista myötäelämistä huolimatta siitä, että kohteella ilmenisi millaisia ongelmia hyvänsä?

Toisaalta joudutaan kysymään, miten läheisiä tai ajankohtaisesti itselle kipeitä aiheita tutkija pystyy käsittelemään säilyttäen kuitenkin tutkijan otteen työhönsä. Oman, läheisen kulttuuri-ilmiön tutkiminen näet edellyttäisi ulkopuolisen perspektiivin hankintaa ja hallintaa ainakin hetkeksi. Se edellyttäisi myös tutun kulttuurin etäännyttämistä ja kokonaan toisenlaisten, uusien kysymysten tekemistä, kyseenalaistamista ennen kaikkea. Suomalaista etnologiaa, folkloristiikkaa ja uskontotiedettä opiskelevien ja siitä ammattikannuksensa hankkivien olisikin saatava koulutuksensa perusosaksi vieraan kulttuurin empiirinen opinto- ja tutkimusjakso. Oman ymmärtäminen käy vieraan kautta -väitteeseen voitaisiin tämän avulla jossain määrin vastata. Kuva itseltä ja toisesta olisi ehkä vähemmän itsestänselvä.

LÄHTEET

- BAUDRILLARD, JEAN 1983: *Simulations*. Translated by PAUL FOSS, PAUL PATTON and PHILIP BEITCHMAN. Semiotext(e), Inc., Colombia University. New York: Foreign Agents series.
- BREGENHØJ, CARSTEN 1984 [1982]: Folkloristinen suodatin. *Kulttuurin kenttätutkimus*. Toim. PÄIVIKKI SUOJANEN ja LASSI SARESSALO. Toinen painos. Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen julkaisu 9, Kulttuuri ja kieli 1. Tampere.
- CHAGNON, NAPOLEON. A. 1977 [1968]: *Yanomamö: the Fierce People*. New York. Eds. GEORGE & LOUISE SPINDLER. Stanford University. New York–Chicago–London.
- ELSTER, JOHN 1983: *Explaining Technical Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ENVALL, MARKKU – KNUUTTILA, SEPPÖ – MANNINEN, JUHA 1989: *Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa*. Jyväskylä.
- FISKE, JOHN 1992: *Merkkien kieli: johdatus viestinnän tutkimiseen*. Jyväskylä.
- GEERTZ, CLIFFORD 1960: *The Religion of Java*. New York: Free Press.

- GEERTZ, CLIFFORD 1976: From the Native's Point of View: on the Nature of Anthropological Understanding. CLIFFORD GEERTZ (ed.), *Local Knowledge: further essays in interpretive anthropology*. New York: Basic Books.
- GELLNER, ERNEST [1985]: Relativism and Universals. *Relativism and the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HANSEGÅRD, NILS ERIK 1979: *Kaksikielisiä vai puolikielisiä?* Tietolipas 81. Vaasa.
- HARRIS, MARVIN 1976: History and Significance of the Emic / Etic Distinction. *Annual Review of Anthropology* Vol. 5. Stanford: Stanford University Press.
- HEADLAND, THOMAS N. – PIKE, KENNETH L. – HARRIS, MARVIN (eds.) 1990: *Emics and Etics: The Insider / Outsider Debate*. *Frontiers of Anthropology*, Vol. 7. London: Newbury Park: SAGE.
- HONKO, LAURI 1980: Kertomusperinteen tutkimustavat ja niiden tulevaisuus. *Kertojat ja kuulijat*. Toim. PEKKA LAAKSONEN. Kalevalaseuran vuosikirja 60. Helsinki.
- 1981: Folkloristiska paradig: en introduktion. *Folkloristikens aktuella paradig*. Red. GUN HERRANEN. NIF Publications No. 10. Åbo.
- 1992: Dialogisesta kenttätymetodista. *Sananjalka* 34. Turku.
- HONKO, LAURI – PENTIKÄINEN, JUHA 1975: Kulttuuriantropologia. *Tiedon portaat* 8. Porvoo.
- JAAKKOLA, MAGDALENA 1989: *Suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin ja Suomen ulkomaalaispolitiikkaan*. Työvoimaministeriön Siirtolaisuustutkimuksia No 21. Helsinki.
- 1995: *Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet*. Työpoliittinen tutkimus 101. Helsinki.
- KAMPPINEN, MATTI – REVONSUO, ANTTI 1993: Ultimate Relativism. *Consciousness, Cognitive Schemata and Relativism*. Ed. MATTI KAMPPINEN. *Studies in Cognitive Systems* Vol. 15. Netherlands, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- KELLES-VIITANEN, ANITA 1984: *Antropologisen kenttätymön ongelmia: tutkijan persoonan, sukupuolen ja kulttuuritaustan vaikutuksesta antropologiseen tutkimukseen*. Suomen Antropologisen Seuran monisteita 5. Helsinki.
- LATVALA, JOHANNA 1994: *Kulttuurirelativismi antropologisessa tutkimuksessa. Kontekstisidonnaisten ja universaalien rationaalisuuden kriteerien tarkastelua*. Suomalaisen ja vertailevan kansatieteen kulttuuriantropologian linjan painamaton pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- LEHTIPURO, OUTI (toim.) 1980: *Perinteentutkimuksen perusteita*. Porvoo.
- LEINO, PENTTI 1983: Ajaako suomen kieli ajattelemaan suomalaisesti? *Nyky-suomen rakenne ja kehitys I. Näkökulmia kielen rakenteisiin*. Toim. AULI HAKULINEN – PENTTI LEINO. Pieksämäki.
- 1987: Kieli ja maailman hahmottaminen. *Kieli, kertomus, kulttuuri*. Toim. TOMMI HOIKKALA. Helsinki.
- LEWIS, OSCAR 1963: *Life in a Mexican Village: Tepoztlán Restudied*. Urbana: University of Illinois Press.
- VAN MAANEN, JOHN 1988: *Tales of the Field. On Writing Ethnography*. Chicago: The University of Chicago Press.
- MARCUS, GEORGE 1992: The Finding and Fashioning of Cultural Criticism in Ethnographic Research. *Dialectical Anthropology. Essays in Honor of Stanley Diamond*. Vol. 2. *The Politics of Culture and Creativity*. Ed. CHRISTINE GAILEY. Gainesville & al.: University Press of Florida.
- MURDOCK, G. P. 1967: *The Ethnographic Atlas*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- NIINILUOTO, ILKKA 1984: *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus*. Keuruu.
- 1985: Tieteenfilosofisia näkökulmia kulttuurintutkimukseen. *Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa*. Toim. JUKKA PENNANEN, LEENA SAMMALLAHTI, HELENA HAAPALAINEN-TIAINEN. *Ethnos-julkaisu* 1. Lappeenranta.
- PENNANEN, JUKKA 1985: Kuinka teoreettiset viitekehykset voivat heijastua tutkimuksessa – evolutionismi, systeemiteoria, strukturalismi. *Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa*. Toim. JUKKA PENNANEN, LEENA SAMMALLAHTI, HELENA HAAPALAINEN-TIAINEN. *Ethnos-julkaisu* 1. Lappeenranta.
- PIKE, KENNETH L. 1954: *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior*. Mouton, The Hague.
- REDFIELD, ROBERT 1930: *Tepoztlán*. Chicago: University of Chicago Press.
- RESCHER, N. 1988: *Rationality: A Philosophical Inquiry into the Nature and the Rationale of Reason*. Oxford: Clarendon Press.
- ROSALDO, RENATO 1989: *Culture and Truth. The remaking of social analysis*. Boston.

- RÄSÄNEN, MATTI 1985: Kaupungit ja paikallisyhteisöt. *Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa*. Toim. JUKKA PENNANEN, LEENA SAMMALLAHTI, HELENA HAAPALAINEN-TIAINEN. Ethnos-julkaisu 1. Lappeenranta.
- SERPELL, ROBERT 1978: *Kulttuuri ja käyttäytyminen*. Espoo.
- SPIRO, MELFORD E. 1993: Is the Western Conception of the Self 'Peculiar' within the Context of the World Cultures? *Ethos*, Vol. 21, Number 2.
- SPRADLEY, JAMES P. 1987 [1972]: Adaptive strategies of urban nomads. *Culture and Cognition: Rules, maps, and plans*. Ed. JAMES P. SPRADLEY. 2. edition. Waveland, Prospect Heights, Ill. New York.
- STEVENSON, ROBERT L. – COLE, RICHARD 1984: Issues in Foreign News. *Foreign News and the New World Information Order*. Eds. ROBERT STEVENSON and DONALD SHAW. Ames: Iowa State University Press.
- TAYLOR, CHARLES 1985: Understanding and Ethnocentricity. *Philosophy and the Human Sciences*. Philosophical Papers 2. Bath: Cambridge University Press.

PÄIVIKKI SUOJANEN: *A researcher's image of a research object: methodological perspectives*

The article discusses the ways in which the methodology of ethnographic research and the researcher's background affect his/her image of a research object. This image of the object is created by the researcher, and it can for various reasons be

- * relevant and well represented in respect of the objective
- * narrow in terms of the research setting and material in view of the object
- * one-sided in realization compared with the emic
- * irrelevant and unfruitful for the persons studied
- * vague, e.g., in terms of the researcher's background commitments to the research setting;
- * conflicting, e.g. research materials acquired by different methods give different results;
- * misleading in the translation of the object's language and culture into scientific language.
- * The image can also be based on the researcher's presumptions, which can be proven false or correct.
- * The image can be based on an asymmetrical research setting, where the researcher has exploited knowledge in order to benefit the scientific community without reciprocity.

The interpretation of the recipient of a piece of research has to be distinguished from the interpretation of the researcher. In ethnographic research, the means of acquisition of material and the use of one or several methods greatly affect the outcome: if there are gaps in the research process, there may also be serious gaps in the image of the research. Inner source criticism is an essential part of the reliability of an ethnographic research image. When the researcher is the *self* and the object is the *other* – whether we are talking about the study of one's own or a foreign culture – research results are easily projected as 'cultural' differences instead of being interpreted in terms of the uniqueness of the objects themselves.

The creation of an ethnographic research image is related to one basic problem: individuals do not analyze their culture as systems or divide everyday reality into conceptual classes, and yet researchers are continuously carrying out macroscopic, comparative cross-cultural research. The eticistic demand for knowing two or even more cultures will be almost a necessity in the cultural environment of the 21st century, since (applying Max Müller's idea of religion) the individual who in the modern multicultural environment knows but one culture, his/her own, does not know any.

Ethnographic research is particularly vulnerable when it comes to a researcher's own life experience or lack of it, or how much the researcher's own background or inexperience affect the perspective of the research, whether the object is one's own culture or a foreign one.

In ethnographic research, understanding cannot be separated from criticism or criticism from self-criticism. Research into one's own culture can in fact sometimes be even more black and white than that of a foreign culture, since the foreign may be experienced as exotic and as allowing more interpretation.

Ethnographic research cases that have failed are very seldom brought up, since fear of the reaction of the academic community can alone be enough for the researcher not to come forward.

However, misunderstanding can be the result of many factors, which the scientific community should be able to deal with. A research project is not always followed by a successful study.

In ethnographic research, there are two important questions to be considered. On the one hand, it can be asked whether we should study areas of life foreign to us at all. Does understanding fundamentally mean accepting everything without criticism and empathizing whatever problems the object may have? On the other hand, it has to be asked how close or personal the themes are that a researcher can deal with and still maintain his/her professionalism. Studying one's own or a close cultural phenomenon requires the acquisition and control of an outsider's perspective at least in some instances. It also requires detaching oneself from the familiar cultural environment and posing a whole new series of questions.

